

Az unitáriusok főtanácsi gyűlése.

(Kolozsvárt, oct. 24. 25. 26.)

I. Ferencz József megnyitó beszéde.

Méltóságos és főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Midőn ez alkalommal is lelkem melegével üdvözlőném Egyházi Főtanácsunknak egybegyült tagjait, mindenek előtt azon örömezésnek kívánok én is kifejezést adni, a melynek árja a közelebbi múlt napokban egész nemzetünket magával ragadta s ma is hazafiui lelkesedéssel tölt el mindnyájunkat. S teszem ezt annyival inkább, mert a mi keblünkben a haza és egyház szeretete egybe vannak forrva; egyik nem zárja ki a másikat, sőt kiegészítik egymást. Mi azzal tartunk, hogy hazafiui érzés nélkül jó keresztények sem lehetünk s hazánk jólététől, szabadságától és felvirágzásától várjuk és reméljük egyházunknak is fejlődését, gyarapodását és diadalát. Ezért kétszeres örömmel tölt el a királyi kegynek azon közelebbiől történt újabb megnyilatkozása is, a melyre céloznak szavaim, mint a hazafiui lelkesedésnek egész nemzetünket felvillanyozó forrására. E királyi kegy, a mint mindnyájan tudjuk, Ő Felsége, apostoli Királyunk által hazánk székes-fővárosában felállíttatni rendelt 10 szobormű, oly férfiak emlékére, kik nemzetünk ezredéves történetében kiváló helyet foglaltak el s hivatta lesznek kebelében a honfiui és vallásos erényeket nemzedékről-nemzedékre ápolni.

Valóban oly időket értünk meg hazánkra nézve, a minőt nem hogy atyáink, de mi magunk sem álmodtunk, hogy megérünk. Maholnap nem kell többé arra a biztató és bátorító jóslatra hivatkoznunk: „Magyarország nem volt, de lesz“, mert azt már is megvalósulva látjuk lenni s legközelebbiről ez a királyi kegy is a mellett szól és fényes bizonyossága annak, hogy az ige testté lett, hogy Magyarország, hála érte a nemzet Istenének, megvan. S mindezeket látva és érezve, nemde önkénytelenül ajkainkra tör az imaszerű felkiáltás: Isten áld meg nagy és jó királyunkat, ki nemcsak a Szent

István koronáját, hanem azzal együtt a nemzet szívét is teljes mértékben birja! Áld meg és tartsd meg őt nekünk még sok-sok éven át!

Méltóságos és főt. Egyházi főtanács! A mint mondtam, a mi keblünkben a haza szeretete egybe van forrva az egyház szeretetével s annak jólététől várjuk és reméljük ennek is fejlődését és gyarapodását. S avagy nincs-e okunk e reményünk megvalósulásában is mindinkább bizakodni? Minő változásokat tapasztalhatunk ez irányban is? Hiszen a lelkiismeret szabadságának törvénye, mely létjogot adott egyházunknak is, meg volt ugyan már hozva negyedfélszázaddal ezelőtt; de sajnosan tapasztalhattuk mi magunk is, hát még hitelődeink mily gyakran tapasztalták, hogy e törvény alig volt több az irott malasztnál, melynek vajmi kevés értéke és becse volt; míg ma a lelkiismeret szabadságát biztosító országos törvények megannyi szentségei hazánk alkotmányának, a melyeket ugyancsak alkotmányos kormányunk nemcsak másokkal tartat tiszteletben, hanem maga is a legnagyobb tiszteletben tart s ehhez képest a mi egyházunk iránt is ugyanazt a figyelmet és jóakaratot tanusítja, a mit e hazában levő más egyházak iránt. Avagy nem erről győznek-e meg főgymnasiumunknak, valamint népiskolai tanítóinknak s legújabbban lelkészeinknek is állami segélyezése? Legyen áldott a Gondviselés, mely így megváltoztatta az idők szellemét s egyházunkra nézve is napról-napra jobb napok felderültét helyezte kilátásba!

És mégis nem titkolhatom el, Mlgs. és Főt. Egyh. Főtanács, hogy nem egyszer aggodalom szorongatja keblemet egyházunk jövője miatt, mert eme biztató jelenségek mellett ellenkezőket is tapasztalhatunk, a melyek ép oly lehangolóak lehetnek, mint a mily felemelők amazok. Nekem legalább úgy tetszik, mintha az a régi unitárius szellem, mely az összetartásban, egymásnak megismerésében és megbecsülésében, közös érdekeinknek közösen felhasználásában, mondhatni, közmondásossá vált, ma már nem hatná át oly mértékben vallás-közönségünket s nem lenne oly eleven és termékenyítő, mint eddig volt. Mintha egyházi közügyeinket közöttünk is sokan már nem tekintenék többé oltároknak, a melyek mindnyájunkat kivétel nélkül áldozatra hívnak, hanem inkább élés kamaráknak, a melyekbe az ember szívesen benéz, a míg tele vannak s hasznot ígérnek; de ha üresek, és érdekeinket nem mozdítják elé, ott elülhetnek, hátat fordítunk nekik. Mintha Isten kegyelméből gyarapodó egyházi segély forrásaink arányában fogyna az öntevékenységi hajlam és erő egyes hiveinkben szintugy mint egyházközseinkben! Szóval, mintha a közélet más terein már annyira elterjedt közöny, nembánomság, önzés, kapzsiság,

egymás gyanúsítása, kisebbitése, az eszményi dolgok és czélok iránti lelkesedés hiánya a mi egyházi életünkben is mindinkább mutatkoznak. Vajha, mindezek az észrevételeim csak az öreg korral járó aggodalmak lennének, a mely rendesen szereti a mult erényeit dicsőíteni, feledve, hogy annak is megvoltak a maga gyarlóságai és tévedései! Vajha, közöttünk senkinek se vethetné szemére a efezusbeli gyülekezet angyala: „*elhagyta a te első szeretetedet*“. És vajha legközelebről jelen főtanácsi gyűlésünkben tárgyalás és elintézés alá kerülő nagy számú s ezek között nem egy vallásközönségünkre nézve nagyfontosságú s a messze jövőre is kiható ügy feletti tanácskozás és határozathozatal fényes tanubizonytságot tenne arról, hogy mi bennünk is ugyanaz a szellem él és munkálkodik, a mely hitelődeinkben élt és munkálkodott, hogy mi is mindnyájan alá tudjuk rendelni egyéni érdekeinket egyházunk közérdekeinek és nincs más czélja, vágya és törekvése lelkünknek, minthogy vallásközönségünknek előmenetelét, haladását előmozdítsuk, biztosítsuk.

Mielőtt már e Főtanácsi gyűlésünket megnyitnám, még egy pár percznyi türelmet kérek, hogy ez évben elhunyt halottaink közül különösen két nagy halottunknak még be sem mohosult sirhantjára évi jelentésemet megelőzőleg e helyen is letegyem a kegyeletes megemlékezésnek koszorúját.

Az egyik f. évi jun. 24-én elhunyt Dr. Brassai Sámuel. Hogy mi volt nekünk Brassai és mit vesztett benne egyházunk, azt én meg sem kísérlem leírni; mert ha minden érdemét fel tudnám is sorolni, a mi teljes lehetetlen, akkor is adós maradnék a méltó elismeréssel és hálával, a mivel a megboldogultnak tartozunk. Avagy egybe lehet-e foglalni, át lehet-e ölelni a napnak az egész világon szétáradó sugarait?! Brassai is az ő mély tudományával, ritka bölcseségével, gazdag ismereteivel egy kiválóan fényes [szellemlap volt nemcsak kicsiny egyházunk és vallás felekezelünk, hanem hazánk és nemzetünk, mondhatni az egész művelt világ egén! Innen a közrészvét is oly mértékben nyilatkozott meg koporsójánál is, a minőben csak kevés halandó részesülhet. De bensőbben és mélyebben senki sem érezheti az ő elvesztése feletti fájdalmat, mint egyházunk, a melynek e végéhez közeledő nagy században legnagyobb büszkesége és dicsekedése volt. Különösen iskoláink s ezekben a tanítás és nevelés ügye az ő szelleme fényétől nyertek világosságot és meleget oly mértékben, hogy azoknak termékenyítőereje nemcsak a jelentette gyümölcsözővé, hanem a jövő századokra is ki fog hatni és áldásos gyümölcseit hova-tovább mindinkább meg fogja teremni. E mellett

Brassai mint ember is legnagyobb tiszteletünk tárgya volt és lehetett. Mert benne, úgy szólva, megtestesülve láttuk egyszerű, minden kép-mutatástól és mysticismustól ment hit- rendszerünket, egy tipikus unitárius embert. Az ő tudományossága nem zárta ki kebléből a hitet és vallásosságot; sőt mintegy próféta járt előttünk ezekben is, biztatva és bátorítva a jövővel Végrendeletével is egyházunkat tisztelte meg s a nevelés ügye iránti áldozatkészségéről tett bizonytságot. Áldott, ezerszer áldott legyen mindezekért az ő nagy, egy egész századot beragyogó emléke!

Másik halottunk, a kinek emléke előtt e helyen szintén meghajlok, az imént megsiratott Brassaink után csakhamar júl. 22-én Budapesten elhunyt Jakab Elek. Mintha a halál egyházunk világító tornyait indult volna kioltogatni. Mert hogy Jakab Elek kimagasló világító torony volt egyházunkban, azt senki sem fogja kétségbe vonni, a ki nagy számú műveit s ezek között egyházunk történetére vonatkozó irodalmi munkásságát ismeri. Ha Jakab Elek egyebet nem írt volna, mint a „Dávid Ferencz emléke“ czimű művet, nevét ezzel is halhatatlanná tette volna egyházunkban. De János Zsigmondon elkezdve le egész napjainkig hány nagy és jeles emberünknek a sirján gyujtott örökké világító szövétneket!? A hol erre tér nyílt, nem mulasztott el egy alkalmat is tollát egyházunk és vallásunk érdekében felhasználni. S a mily melegen írt, ép oly melegen is érzett azok iránt. Miután szerencsés voltam őt kora ifjúságomtól fogva ismerni s vele évek hosszú során át a legbensőbb baráti viszonyban lenni, ki merem mondani, hogy senki jobban nem szeret-heti egyházát és vallását, mint ő szerette. A lángoló hazaszeretet mellett egyházának és vallásának buzgó szeretete hevitették keblét, irányították munkásságát és vezették minden cselekedeteiben. Béke vele! Legyen csendes nyugalma!

Igen! Legyen csendes elhunyt nagyjaink és jeleseink nyugalma. De szellemök, az a szellem, melyre előbb is hivatkoztam s a melynek eléggé meg nem siratható halottaink oly kiváló képviselői, lelkes munkássai voltak szép és nemes éltöknök egész folyamán — ez a szellem munkáljon itt közöttünk továbbra is és hassa át mindnyájunknak kebelét, mert e nélkül szegények leszünk és egyházunkat feun nem tartjuk a Dárius kincsével se.

Ezek után a jelen Főtanácsi gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

II. Jelentések.

I. Püspöki jelentés.

Huszzonegyedik évi jelentésemet teszem meg ez alkalommal. S tehetném-e ezt a nélkül, hogy mindenek előtt hálát ne adjak Istennek az Ő végtelen kegyelméért, melylyel megsegített, hogy főpásztori tisztemben ez évben is eljárhaszak s abból folyó kötelességeimet erőm és tehetségem mértéke szerint vallásközönségünk javára és az Ő dicsőségére teljesíthessem. Én tudom és érzem a legjobban, hogy mily keveset valósíthattam meg avagy csak azokból is, a miket magam eleibe tűztem s szerettem volna elvégezni! Mit mondjak akkor, ha tisztemet azon magasabb, eszményi szempontból tekintem, a mint az lelkem előtt lebeg? Mit mondjak egyebet, mint a mit a legnagyobb apostol is mondott volt: „Nem hogy a czélt elértem volna, hanem igyekszem, hogy azt elérjem“.

Igen! Igyekszem. Csakhogy az idő is igyekszik. Érzem, hogy az én életemben is az ősz már beköszöntött. A napok mindinkább rövidülnek s az estéli árnyékok meghosszabodtak. Más szókkal érzem, hogy munkaerőm fogy s fogyatkozásaim gyarapodnak. Pedig félreértik ugyancsak a nagy apostolnak ama mondását, hogy a ki püspökséget kíván, jó munkát kíván, ha azt hiszik, hogy ő ezzel a püspökségnek kényelmes, gond nélküli voltára czélozott. Jó munkát kívánni azt teszi, hogy az Isten országának építésében fáradozni szép és nemes feladat. S megvallom, hogy épen ezért gyakran felteszem magamnak azt a kérdést, ha valljon e szép és nemes feladatnak megtudok-e még felelni? . . . Egyet minden esetre kérek. És ez az, hogy az esetleges hiányokat és fogyatkozásokat ne méltoztasanak jó akaratom és buzgóságom hiányának tulajdonítani. Mert ezek nincsenek még az időnek is alávetve.

De a midőn hálát adok Istennek igénytelen szolgája iránt tanusított kegyelméért, még mélyebb hálaérzés tölti be keblemet anyaszentegyházunk felett kiterjesztett oltalmáért, gondviseléseért. A jelen főtanácsi üléssel bezáródó egyházi évünk ugyan nem volt oly eleven, mozgalmas, mint a mult év, a melyben hazánk ezeréves fennállása megünneplésével mi is annyi örömtüzet gyujthattunk egyházunkban. De ha ily ünnepnapok zaja most nem töltötte is be egyházunkat, annak előmenetelére és erősbitésére a mindennapi csendes, kitartó munkálkodásban a jó Isten szeretetéből megakadályozva semmi által nem voltunk. Az E. K. Tanácsnak terjedelmes jegyzőkönyvei, valamint ennek külön évi jelentése bő világot fognak vetni és tájékozást fognak nyújtani ez évben végzett munkánkról. Én a következőkben csak néhány pontra szoritkozom évi jelentésemmel.

1. Belső emberek változása a mult évi egyh. főtanács óta:

a) Lelkészeknek rendeltettek: Göncz Mihály f. váraljai lelkész Lókodra, Máté Lajos bethlen szt.-miklósi lelkész Firtos-Váraljára, Fekete József volt csókfalvi lelkész Iszlóba, Székely András kaali lelkész Alsó-Jarába, Demeter Dénes polgárdi segéd-lelkész H.-Karácson-

falvára, Ekárt Andor papjelölt Csehétfalvára, Kelemen Arpád tordátfalvi lelkész, Kaalba Végh Mihály ravai lelkész, Tordára.

b) segédlelkésznek Pálfi Ferencz papnövendék Polgárdiba;

c) Kántortanítóknak, illetőleg kántoroknak: Fodor András csegezi áll. népiskolai tanító Toroczkóra kántornak és igazgató tanítónak; Csép Gyula Bágyonba kántornak; Pál György közs. tanító Pipén ugyanoda kántornak; Szinte Sándor dézsfalvi áll. tanító ugyanoda kántornak; Nagy János m.-sárosi kántortanító hasonló minőségben Haranglábra, Vas Lajos okl. néptanítójelölt Nyomátra kántortanítónak, Péterfi Gyula áll. tanító Hévízen ugyanoda kántornak, Boros György okl. tanítójelölt Kaalba kántortanítónak, Péterfi Gyula okl. tanítójelölt Hódmezővásárhelyre kántortanítónak, Simó János okl. tanítójelölt Mező-Berénybe kántor-tanítónak, Inczeffi Áron mezőberényi kántortanító M.-Sárosra hasonló minőségben, Ekárt Ferencz okl. tanítójelölt Mészköre kántortanítónak, Kis Jakab nyug. kántortanítót Kövendre kántornak.

d) Tanítónőknek: Máté Julianna okl. tanítónőjelölt Enlakára (új állomás), Szabó Erzsébet okl. tanítónőjelölt Ravába.

e) Nyugalomba léptek: Szuhay János alsó-járai, Albert János tordai lelkész afiai;

f) elhunytak: Nagy Sándor h.-karácsonfalvi rendes, Orbok Ferencz várfalvi nyugalmazott lelkész, Kovács Ferencz s. szt.-királyi kántor és Deák István lokodi nyug. tanító afiai.

g) Ürességben vannak a bordosi, bőződ-újfalvi, iklandi, szőkefalvi, bethlen-szt.-miklósi, tordátfalvi, ravai lelkészi, szindi kántortanítói, a t. szt.-györgyi, s. szt.-királyi kántori állomások.

Ezek szerint a kántor tanítói állomások — kivéve a szindit — mind be vannak töltve, a mit annál nagyobb örömmel jegyzek fel, mert a mult évben okleveles tanítójelöltek hiányában több állomás volt ürességben s betölthetősöket még ez évben sem reméltem, a mennyiben a tanítóképezdekből kikerült ifjaink egy része nem nagy hajlamot mutat a kántorság iránt s mind tisztán csak tanítói állomások után futnak. Szomorú jele ez is az időknak, hogy az emberek egyrésze előtt az a főczél, hogy minél kevesebb munkával minél nagyobb fizetésben részesüljenek. S még szomorubb az, hogy épen az isteni tiszteletek körüli segédkezést tartják ifjaink magokra nézve terhelőnek. Mert hiszen más különben, a mi kántortanítói állomásaink is ma már a tanítói államsegélylyel épen úgy vannak díjazva, mint a községi vagy állami tanítói állomások legnagyobb része, sőt a ravai után ujabbban ismét énlaki egyházközségünkben is egy tanítónői állomás az egész 400 frt. évi fizetéssel állami segélylyel szervezetett.

A tisztán kántori állomások ürességben léte nem igen aggaszt. Mert részemről nem bannám, ha ilyen állomásunk egyetlen egy se lenne, ha az mindenütt a tanítói állomásokkal lenne egyesítve.

Annál aggasztóbb, hogy lelkészi állomásaink közül még most is több van ürességben s tényleg ma egy lelkészjelöltünk sincs rendelkezés alatt, miután a mult iskolai évben egy papnövendék sem tett szigorlatot. A jelen iskolai évben azonban már ö-ön tehetnek

szigorlatot s a tanfolyamon is 10 papnövendék van. Rendről-rendre tehát csak betölthetjük az ürességben levő lelkészi állomásokat is, annnyival inkább, mert a lelkészi államsegélylyel, melyért nem tudunk elég hálásak lenni Dr. Wlassics Gyula, vallás és közoktatásügyi m. kir. Minister urnak, a ki abból egyházunknak 1897.-re 11250 frtot juttatott, némileg már enyhítve van lelkészeink sorsán is s remélhetőleg rövid időn a lelkészek fizetése egyelőre évi 600 s folytatólág évi 800 frtig az állam által ki fog egészítettetni; mert a törvényjavaslat ez iránt már készen is van. Ezzel egyházunkban ismét keresettebbek lesznek a lelkészi állomások. De hogy ennek megfelelőleg emeljük lelkészeink képzettségét is, szerencsések voltunk mi is megnyerni papnövendékre néve a helybeli tud. egyetemmel azt a kapcsolatot, a melyet ugy az ev. református, valamint róm. kath. egyház hasonló intézetei élveznek, hogy papnövendékeink legalább heti 10 kötelezett óra mellett a tud.-egyetemnek is rendes hallgatóiul tekintetnek. A részletekbe nem bocsátkozom, miután ez ügy mint külön jelentés fog a Mlgs. és Főt. Egyházi Főtanács eleibe terjesztetni. Csak köszönetemet nem mulaszthatom el kijelenteni ezért is a Nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi Minister úrnak, a ki ez iránti kérésünket is a legszivesebben teljesíteni méltoztatott.

Kapcsolatban a lelkészi államsegélylyel egyet még nem hallgathatok el. És ez az, hogy lelkészeink közül sokan nincsenek megelégedve azzal a mit kapnak, mások pedig ezektől irigylik, a mit kaptak. Jól mondják, hogy az osztozkodásnál rendszeren a testvérek is összezőrrennek. En megengedem, hogy a lelkészi javadalom összeírása, a melynek alapján osztatik ki a lelkészi államsegély, nem minden tételében elég pontos, de a canonica portio haszonélvezetének, a kepeilletményeknek s. t. b. átszámítása nem is lesz soha az utolsó krajczárig pontos. A különbözet azonban, a miért többben panaszkodnak, semmi esetre sem lehet oly nagy, hogy azért a ki kevesebbet kap, mint a hogy ő maga igényt tartana a segélyre, ne tudja azt örömmel élvezni a nélkül, hogy nála talán szerencsésebb lelkészársának segélyezése miatt békétlenkedjék. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a hol a lelkészi javadalom összeírásánál szemmel látható tévedések vannak, azokat ne igyekezzünk kiigazítani. Meg is kell tennünk. Én csak azt szeretném, ha mindnyájunkban nagyobb lenne a hála azért, a mihez Isten kegyelméből eljutottunk, mint az elkeseredés azért, a miben még hiányt szenvedünk.

És mit mondjak azokról, a kik az E. K. Tanácsnak azon intézkedését, mely szerint a kiutalt segély összeg 5%-át a belső emberek nyugdíj alapja részére minden segélyezett lelkésztől levonni határozta, oly zokon vették, mintha nem tudom miféle nagy jogsértés követtezett volna el ezzel rajtok? Valóban erre nem találok s nem is keresek szavakat. Akkor még érteném, bár akkor sem venném számba a zúgolódást, ha ez a levonás valamely más czélra történt volna, mert valamint minden államnak, akár testületnek, ugy egyházi államunknak vagy vallásközönségünknek is meg van az a joga, sőt kötelessége önfenntartásáért tagjait megadóztatni, a mint nem egyszer meg-

adóztatta eddig is — de a mikor ez a levonás egyenesen egy oly célra történt, a belső emberek nyugdíj alapja részére, a mely épen a segélyezetteknek javára szolgál, csak sajnálni tudom, hogy egyetlen egy lelkészünk is akadott, a ki e levonással magát megrövidítve érezte. Hátha már a jövő évben nyugalomba kell mennie s épen ezen levonással lesz elérve az, hogy már a jövő évben a nyugdíj egység elérí legalább a 200 frtot. Mert ne felejtjük el azt a régi közmondást, hogy segíts magadon s az Isten is megsegít.

Bocsásson meg a mlgs. és főt. Egyházi Főtanács e kitérésért. De szükségesnek tartottam ezeket elmondani tájékoztatásul annyival inkább, mivel az államsegély kiosztása iránti intézkedése az E. K. Tanácsnak különben is a mlgs. és főt. Egyházi Főtanács elé fog kerülni.

2. Az anyakönyvi és népesedési kimutatások szerint egyházunkban 1896-ban:

A) Kereszteltetett:	a) fiu	1064	
	b) leány	1015	
	Együtt	2079	új szülött.

Kevesebb 178-al, mint 1895-ben. Ezekből házasságon kívül született 222.

B) Konfirmáltatott:	a) fiu	545	
	b) leány	607	
	Együtt	1152	növendék.

Több 92-vel, mint 1895-ben.

C) Összeeskettetett:	a) Tisztán unitárius házaspár	321	
	b) Vegyes vallású	159	
	Együtt	480	pár.

Kevesebb 133 párral, mint 1895-ben.

D) Eltemetett:	a) A férfi nemből	829	
	b) A nőnemből	858	
	Együtt	1687	

Több 83-al, mint 1895-ben.

E) Átállott egyházunkba	397	
Kilépett egyházunkból	114	
E szerint	283-al	

többen jöttek egyházunkba, mint a menyin abból kiléptek.

F) A lélekszám 1896. év végén	67696	
1895. " "	66258	
Mutatkozik évi gyarapodás	1438	

Minthogy azonban a szülöttek és halottak közötti különbözet, ehez számítva az átállásokkal nyert többletet is, csak 675 lélek gyarapodást mutat, nem tudom eléggé figyelmeztetni lelkész fiait ismételtlen a kimutatások pontosabb egybe állítására.

Feltűnő előttem az is, hogy a múlt 1896-ban kevesebb kereszteltetett 178-al és kevesebb eskettetett 133 párral, mint 1895-ben. Nem tudom, hogy nem voltak-e erre befolyással részint az egyházpolitikai

törvények is, mert a kimutatásokban csupán 2 pár van feljegyezve, hogy nem vették az egyházi áldást igénybe. Ezért ne mulasszák el lelkész afiai a kimutatások jegyzés rovatában a netán előforduló ily eseteket is nyilvántartani s egyszersmind a cura pastoralisnak minél buzgóbb gyakorlása által elejét venni és megakadályozni nehogy a jelentkező baj kóros betegséggé váljék egyházunkban.

Az iskolai kimutatások a tanügyi jelentésben meglesznek.

3. A közvetlen püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek a vonatkozó számadások szerint 1896 ban bevettek 27397 frt 92 krt, kiadtak 25073 frt 86 krt és így a pénztári maradék év végén volt 2324 frt 06 kr. A f. 1897.-re áthozott pénzállagok pedig 164752 frt 60 kr, a mi 8755 frt 57 krral több a megelőzőtt évinél. Ez egyházközségeken levő 16171 frt 73 kr. teher is kevesebb 442 frt 01 krral.

Személyesen ez évben egyik egyházközségünkben sem tartottam vizsgálatot, sem más nemű hivatalos látogatást, mivel a julius — augusztusi nyári szünet, a mikor erre az idő legalkalmasabb, magam is két évi állandóan helyt tartózkodás után egy kis üdülésre használtam fel.

4. A Báró Baldácsy-alapítvány meghatalmazottainak f. évi jun. 2-án Budapesten tartott közgyűlésén meghatalmazott társammal Bedő Albert afiával együtt részt vettem. Mint kiválóan örvendetes tényrt jelenthetem, hogy a közgyűlés a f. évre 2500 frt rendes és 1000 frt rendkívüli együtt 3500 frtban állapította meg egyházkerületenként az évi osztalékot. Tehát 500 frittal több mint eddig. De mivel egyházunkban az osztalék feletti intézkedés úgy van berendezve, hogy minden évben a megelőzőtt év utolsó és a f. év első feléről, közpénztárunkba a főtanács idejéig tényleg már befolyt összegek jönnek számitásba. egyházi főtanácsunknak ezuttal csak 3250 frt áll rendelkezésére. Alapítványi ügyész Szilágyi Sándor úrnak mult évben történt lemondása folytán ezen állásra ügyvivői czimmal Stand Lajos úr lett az igazgatóság által megválasztva. Az igazgatóság elnökének és 4 tagjának 6 évre történt megválasztásuk időtartama a f. évben letelvén, a közgyűlés által elnöknek ismét megválasztott gr. Tisza Lajos úr, az igazgatóságnak eddig is érdemdús elnöke, úgy szintén a sor szerint kilépett 4 tag is, a kik között volt Bedő Albert, afia is, szintén újból megválasztattak 6 évre. Minthogy pedig a meghatalmazottaknak is 3 évre szóló megbízatásuk a f. év decz, 31-kével lejár, 1898. jan. 1-től számitandó 3 évre meghatalmazottainkat jelen főtanácsai gyűlésünkön meg kell választanunk.

Budapesten tartózkodásom ez idejét is felhasználtam arra, hogy a Vallás és Közoktatásügyi minister úr Ó Nagyméltóságánál, a mlg. Államtitkár úrnál tiszteletemet tegyem s általában egyházunk és iskoláink ügyeire nézve az illető ministeri tanácsos urakkal érintkezzem, főgondnok id. Daniel Gábor úr ő mlgával együtt, a kit szerencsés voltam szintén Budapesten találni. Az ily személyes érintkezések természetüknél fogva bizalmas jellegűek lévén, részletekbe nem bocsátkozhatom. Legyen elég annyit mondanom, hogy több jó indu-

latot, mint a mennivel kormányunknál ez idő szerint találkozunk, nem kívánhatunk a magunk részére.

5. Angol és amerikai testvéreinkkel igyekeztem a testvéri viszonyt a mult évben is fenntartani és ápolni. Mi végre társulatuk titkárával gyakori levelezést folytattam. És ez a testvéri viszony ma ép oly meleg és élénk, mint évek óta, habár sajnosan kell jelentenem, hogy budapesti egyházközségünk évi segélyezését ez évben csaknem felére szállították le. Az amerikai társulat 500 dollárról 300-ra, az angol társulat 100 font sterlingről már korábban 80-ra, 70-re, az idén pedig 50 fontra. De azt nem is kívánhatjuk, hogy állandóan fenntartsák a kezdetben megajánlott s már 16 éven keresztül adott segélyt. A segélynek ily mérvű megapadása annyival érzékenyebben érinti budapesti egyházközségünket, mert az egyházpolitikai törvények következtében ennek több nemü jövedelmi forrásai is részben teljesen megszűntek, részben szintén megapadtak, úgyhogy költségvetéséből már ez évben is egy pár olyan kiadási tételt s ezek között az Unitárius Kis Könyvtár költségeit — volt kénytelen törölni, a mit eléggé sajnálni nem lehet. Pedig budapesti egyházközségünk fenntartásához oly érdekek vannak kötve, a melyeket figyelmen kívül hagyni nem lehet, a minthogy kétségen kívül nem is hagyunk. Komolyabb aggodalomra különben ez idő szerint nincs ok.

Visszatérve különösen angol testvéreinkkel való viszonyra, a mint ezt már 1895. évi jelentésemben jeleztem volt, még akkor meg hívtak volt a f. év április havában Sheffieldben tartott nemzeti konferenciájukra, még pedig azzal a felkéréssel, hogy a megnyitó isteni tiszteleten a prédikálást vállaljam el. E felkérést a mult télen is többször és többen megújították, oly melegséggel és szivélyességgel, hogy már-már elhatároztam magamban, hogy elmegyek. S talán, ha a konferenzia ideje valamivel későbbre, nem épen április elejére lett volna téve, el is mentem volna. De így végre is kénytelen voltam legnagyobb sajnálatomra lemondani erről a szép küldetésről, a minőre nekem legalább soha alkalmam többé nem lesz. Azonban gondoskodtunk róla, a mint erről az E. K. Tanács évi jelentésében is emlékeztet lesz, hogy képviseletlenül ne maradjunk angol testvéreink e nemzeti konferenciáján. Az E. K. Tanács Boros György hittanár afiát küldötte ki arra, a kihez aztán Ürmösi Jenő egyházi tanácsos afia csatlakozván s én is akkor épen Berlinbe levő fiamat társul adván, hárman mentek el Angliába és vettek részt a Sheffieldi konferenciában. Nem kell mondanom, hogy mindhárman a legszivesebben voltak fogadva. Boros György afiát, ki a konferenciát vallásközönységünk nevében üdvözölte s annak tárgyalásaiban is részt vett, ezen kívül még több gyülekezetbe meghívták prédikálni is, a mit őszintén készséggel teljesített, a mennyiben angliai tartzkodása megengedte.

Kapcsolatban ezekkel még megemlítem, hogy ez idő szerint a Channing-House-Schoolba is van ismét egy leányunk, Kovács Irén, Kovács János tanár afiának tanítónő képezdét végzett leánya. Ezzel tehát ismét helyre állott ez uton is egybeköttetésünk angol testvéreinkkel. És hogy ezt állandóan fenntarthassuk, kívánatos lenne

leányaink számára is valamely forrást találunk, a melyből ezeket is legalább uti költséggel segélyezhetnők, a mint papnövendékeinket a Paget-alapítványból segélyezzük.

6. Megnyitó beszédemben már két nagy halottunknak, Dr. Brassai Sámuel isk. felügyelő gondnok és Jakab Elek egyh. tanácsos afiának a sirhantjára letettem a megemlékezés kegyeletes koszorúját, ezen jelentésem I ső pontjában felsorolt elhunyt belső embereink emlékét is megörökítettem. Sajnos, hogy ezekkel a halál által okozott veszteségeink pohara még nincs kiürítve. Mult egyházi főtanácsunk óta elhunytak még id. Kaali Nagy Zsigmond, m. szt.-királyi egyházközségünknek 48 éven át megszakadás nélkül hiv és buzgó kebli gondnoka, Pálffy Ferencz sz.-kereszturkőri felügyelő és sz.-udvarhelyi egyházközségi gondnok, ki e kettős minőségében egyházunk körüli tevékenységének és buzgóságának is számos tanújelet adta, továbbá Székely Elek, Bágyi Kálmán, Kökösi Sándor, Csegezi Ferencz és Elekes József egyházi tanácsos afiai, a kikkel sorainkból szintén egyházunknak hiv és munkás tagjai hullottak ki. Legyen csendes mindnyájoknak nyugodalma!

Midőn ezzel bezárnám évi jelentésemet, tisztelettel kérem annak tudássul vételét és elfogadását.

2. Közigazgatási jelentés.

Méltóságos és főtisztelendő E. fő Tanács! A most bezárult egyházközigazgatási évünkről adandó jelentésünk első sorait egyházunk nagy halottjai: Dr. Brassai Sámuel nyug. egyetemi tanár, isk. f. ü. gondnok és Jakab Elek egyháztanácsos afiai emlékének kívánjuk szentelni.

A nagynevű és tudós férfi Dr. Brassai Sámuel érdemeit külön előterjesztésben méltatjuk. Ugyanott teszünk jelentést temetése alkalmával tett intézkedéseinkről. E helyen azt említjük meg, hogy Toroczkó-Szent-György polgári község ottani papilakunkat, mint a Brassai Sámuel születése házáat egy gondosan rendezett szép ünnepélyen emléktáblával jelölven meg, az ünnepélyre E. K. Tanácsunk a maga képviselőjéül kiküldötte Nagy Lajos egyh. főjegyző afiát, ki az ünnepély alkalmával a templomban imát mondott. A főiskola és a Dávid Ferencz Egylet megbizásából jelen volt az ünnepélyen Boros György k. i. jegyző és theol. tanár afia.

A Dr. Brassai temetésén elmondott imákat és beszédeket E. K. Tanácsunk egy füzetben kiadta és azt szétküldötte egyházainknak, egyháztanácsos afiainak és más érdekelteknek.

Dr. Brassai Sámuel a f. évi ápril hó 16-án kelt később előterjesztendő magánvégrendeletével általános örökösének vallasközségünket nevezvén ki, halála után a hagyaték leltároztatott s a végrendelet kiadatott jogügyész afiának kihirdetés és a hagyaték lejárata czéljából. A végrendelet kihirdetett 16095—97 sz. végzéssel; az iratok áttétettek a hagyaték letárgyalása végett Dorgó Albert kir. közjegyzőhez, ki a tárgyalást megejtette. A tárgyalás megtartása után

az iratok visszaterjesztettek a kir. járásbirósághoz az átruházási végzés meghozatala iránt, de mielőtt a bíróság határozatot hozhatott volna, Szent-István községből Brassai Lidia a helybeli polgármesteri hivatalnál egy levélben tudakozván nagybátyja Brassai Sámuel hagyatékáról, a levél áttétetett a kir. járásbirósághoz, mely aztán a hagyatéki iratokat visszaadta Dorgó Albert kir. közjegyzőnek, hogy az örökösöket hallgassa ki. A kihallgatásra még nem tüzetett ki határnap.

Jogügyész afia a hagyatékban talált váltók és adóslevelek érvényesítése iránt, a lépéseket megtette és bejelentette, hogy több követelest olyannak talált, a melyet nagyon nehéz lesz fölhaltani.

Jakab Elek egyháztanácsos afia váratlanul bekövetkezett halála érzékenyen sujtotta E. K. Tanácsunkat, mivel a megboldogult férfit oly tevékeny tagja volt egyházunknak, a kinek párját ritkán találjuk. Egyháztörténelmünk neki köszöni újra teremtését és fölvirágzását. Egyházunk elhunyt nagyjai benne egy lelkes méltatóra találtak, a ki az élő emlékeket megerősítette, az elfeledteket életre hozta. E. K. Egyháztanácsunk megbizta Kovács János és Dr. Gál Kelemen tanár afiát, hogy a temetésen képviselői legyenek és koporsójára koszorút helyezzenek. K. K. Tanácsunk részvétét kifejezte az özvegynek, ki azt egy megható, szép levélben köszönte meg.

Angol és amerikai hitrokonainkkal az eddigi szívélyes viszonyt fentartottuk és ápoltuk; ennek érdekében az angol unitáriusok nemzeti konferenciájára Sheffieldbe kiküldöttük Boros György theol. tanár és közig. jegyző afiát, megbiztuk Ürmösi Jenő egyh. tanácsos afiát is, ki elmenési szándékát bejelentette volt. Boros György afia utjáról és Angliában, valamint a konferencián töltött idejéről, működéséről és a szerzett tapasztalatokról megtette jelentését, mely kiadatván, E. K. Tanácsunk 150 példányt szétküldött az egyházközségeknek. Ide mellékelten felterjesztjük a Jelentés egy példányát a Mélt. és főt. E. Fő-Tanácsához.

Ezzel kapcsolatban jelentjük, hogy az 1896-ban tartott Nemzetközi Unitárius Konferencia Értesítőjét magyar és angol nyelven kiadtuk s azt szintén megküldöttük az egyházközségeknek és Esperes afiainak.

A b. e. Berde Mózes hagyatéka ügyében jogügyész afia megtette jelentését. A perben a múlt évi jelentés óta nevezetes haladás történt. A tanuk kihallgatása megejtetett, az írásszakkértők és az orvosszakkértők is megtették nyilatkozatukat.

A bizonyítás véget érven az észrevételek megtételére 1897. május 24. napra tüzetett ki és három napot vett igénybe. Az ítélet 1897. június 1-én meghozattatott és kihirdtetett. Az ítélet vallásközönségünkre teljesen kedvező, mivel felperesek keresetükkal elutasítottak és köteleztettek, hogy 4713 ft 10 kr perköltséget vallásközönségünknek fizessenek meg. Jogügyész afia ügyvédi díja 4563 ft-ban állapítván meg, azt E. K. Tanácsunk a számvevőség és a jogügyi bizottság véleményének a meghallgatása után kifizette.

Vallásközönségünk alapítványi birtokairól a jószágfelügyelőség megtette évi jelentését. A bizottság jószágainkon a vizsgálatot megtartotta, a szükséges ellenőrzést gyakorolta. A számadások beadván

megvizsgálva és E. K. Tanácsunk véleményével ellátva a Mélt. és főt. E. Fő-tanács előtt állanak. A haszonbérleti birtok után a haszonbérek befolytak, kivéve a bágyoni birtokot. Reméljük, hogy ez a hátralék is rövid idő alatt befoly. A birtokokon lényeges változás nem volt. A M. és Főt. E. Fő-Tanács által megállított gazdasági szabályzatnak a gazdasztekre vonatkozó része még nem volt életbe léptethető, mivel a jószágigazgatóság a szabályzatot a gazdasztekkel elébb közölni kívánta. Az alkalmazottakat fölhívta az Igazgatóság nyilatkozattételre, hogy az ezen szabályzatban körülírt kötelezettségek és fizetések mellett hajlandók-e állomásukat megtartani. A jószágigazgatóság a szabályzat életbeléptetésére határidőül kitűzte 1898 évi január 1-ső napját. Sajnálattal értesült E. K. Tanácsunk, hogy jószágainkon a jelen évi gazdasági eredmény nem nagyon kedvező, a múlt évi eredményt nem fogja elérni, a minek magyarázata az évben országosan tapasztalt rossz gazdasági viszonyokban keresendő. Abban a tekintetben jó reménységben vagyunk a f. év eredménye iránt, hogy az állatok között járvány nem uralkodott. Ezen a réven némi kárpotlást várunk.

Köri esperes fiaai a gondjukra bizott egyházkörök érdekében buzgósággal jártak el. E. K. Tanácsunknak ebben az évben csak egy pár esetben volt szüksége a kiadott ügy elintézését megsürgetni.

Az esperesi vizsgálatokról a kolozsdobokait kivéve mindenik körből pontosan megkaptuk a jelentést és örömmel tapasztaltuk, hogy E. K. Tanácsunk utasításai és határozatai mindenütt kellő figyelembe vétettek. Csupán a bölöni egyházközség tetemes vagyona kezelésében és elszámolásában nem értük el azt az eredményt a melyre számítottunk, midőn megrendeltük, hogy a pénztárnok kezén ne tartson 3—4000 frtra menő összegeket. Reméljük, hogy köri Esperes afiának sikerülend szabályszerű pénzkezelést létesíteni.

Az egyházköröknek kellőleg kezelt alapjairól részint az esperesi vizsgálat rendjén, részint a köri közgyűlés alkalmával megtörtént az elszámolás.

E. K. Tanácsunk 3—1897. sz. alatt megtette a lépéseket arra nézve, hogy egyházközségeink ingatlan és ingó vagyonairól tüzetes kimutatást terjeszzen a mélt. és főt. E. Fő-Tanács elé. Az adatokat megfelelő kérdő íveken bekérte, de sajnos egy része csak a jelen hónap folyamán érkezett be s egy rész még máig sem küldetett föl.

Igen érdekes és becses tanúságot lehet levonni egyházközségeink és hiveink buzgóságára nézve a klenodiumok és hasonló jellegű egyházi tulajdonok áttekintése alapján. Addig is míg az egészet megfelelően földolgozva E. Fő-Tanácsunk elébe hozhatnók, jelenleg bemutatunk egy pár fontosabb adatot.

Egyházunk alapítása éveiből az *Urvacsorai poharak* őriztek meg egy pár emléket. Várfalván van egy 1595-ből, Vadadban 1596-ból. Azután XVII-ik százából már nagyon sok őriztetik. Bágyon 1604, Csokfalva 1612, Tarcsafalva 1614. Dsztmárton 1636, Kaal 1647, Sztgericze 1648, Csehétfalva 1648 Ürmös 1650 éveket öröközték meg. *Harangjaink* természet szerint már nemcsak az egyház, hanem a haza mivelődés történelméhez is nyújtanak adatot: mert Harang-

lában 1272-ből van egy, Siménfalván 1576-ból, B.-szent-miklóson 1622-ből, Msároson 1624-ből, Kilyénben 1655-ből. *Urasztal* 1719-ből van Tordátfalván, a többi jobbra mint későbbi. Ezeknek a szent tulajdonoknak kiváló értéket adnak a kegyes adományozók nevei, valamint azok a gondolatok és érzelmek is, a melyek egy-egy jól megválasztott bibliai mondatban nyernek kifejezést.

Egyházközségünk fekvő birtoka a *B* jegy alatt ide mellékelt kimutatás szerint:

			hold	öl
1. Aranyos-tordakörben	24	község határán	2169	661
2. Felső-fehércörben	5	" "	359	1047
3. Kereszturkörben	37	" "	3680	977
4. Háromszékkörben	14	" "	2162	460
5. Magyarországi egyh. községekben	5	" "	4	420
6. Udvarhelykörben	15	" "	783	381
7. Küküllőkörben	13	" "	410	557
8. Maroskörben	34	" "	532	1170
	147	" "	10102	1173

Mint hogy a kimutatásba csakis a kolozsdobokai négy egyh. község birtoka nincs fölvéve a szám egy pár száz hold különbséggel megfelel egyházközségeink földbirtoka területe összegének.

Némi tájékoztatás okáért megemlítjük, hogy ezen szép összegből legtöbb esik Bölönre: 1478 hold, melynek nagyobb része erdő. Szt-Mihályra 1101 hold, melyből 966 hold erdő és havasi legelő; Korondra 444 hold; Toroczkóra 374 hold; Alsó-Járára 311 h; Ravára 308. *Szántóföldje* legtöbb van Bölönnek . . .; Alsó-Járának 107 hold; Ürmösnek 71 h. Szentmihályfalvának 51; Szindnek 41 hold. Tagosítva van 16 birtok.

Az egyházközségek birtoka vásár és eladás következtében, bár nem nagy mértékben, de állandóan hullámzik.

Vásárlás fordult elé H.-Almásón. Vásároltatott mintegy 100 hold erdő; Csikfalván belső birtok 1000 frtnyi értékben; Székely-Udvarhelyt egy szép házastelek templom és papilak számára 14.000 frttal.

Birtokeladást engedélyezett E. K. Tanácsunk a pálosi l. egyháznak, mivel a haszonbérben kezelt 968 □ ölnyi birtok oly keveset jövedelmezett, hogy az adó csaknem az egészet fölemésztette. A befolyt pénz 321 frt takarékpénztárilag kezeltetik; a h. karácsonyfalvi egyhk. fölhatalmaztatott, hogy 9 holdnyi kaszálóját eladja és jövedelmezőbb birtokot vásároljon; a medeséri egyházközség fölhatalmaztatott egy kis belső birtoka eladására, hogy nagy szükségén segíthessen. Az ákosfalvi leány egyház 1100 □-öl területű erdő; a kolozsvári egy h. 1100 □-öl szántó eladására felhatalmaztatott, mindkettő azért, hogy czélszerűbb és jövedelmezőbb birtokot vásárolhasson. Az al. siménfalvinak egy belső telek eladása engedélyeztetett.

Építésre fölhatalmazást adott E. K. Tanácsunk Csehétfalvának és Fiafalvának papiház, Tarcsafalvának templom (3000 frt), Héviznek mesterilak (1600 frt), Alsó-Járába gazdasági épületekre, Toroczkó Szt-Györgyön mesteriház és tanterem építésére. Medeséren gazdasági épületekre.

Tagosítás kezdetett Városhalván, Vargyason és Szent-Péteren, Várfalván, A.-Rákoson; folyamatban van Fiafalván, E. K. Tanácsunk mindenik helyen gondoskodott, hogy egyházközségünk érdekei kellően védelmezve legyenek. A tagosítás befejeztetett Bordoson.

Iskoláink érdekében több irányu tárgyalást folytatunk. A verespataki iskolánkra nézve szerződést kötöttünk a Vallás és Közokt. minister ő nm. minek alapján ottani tanítónk az állami iskolánál alkalmazást nyer és az egyházban kántori teendőket végez megfelelő tiszteletdíj mellett. Hasonló föltétel alatt szerződést kötöttünk, vagy az iránt nyilatkoztunk a fiatfalvi, csokfalvi és csegezi iskolákra nézve; ellenben S.-Szent-Királyon ez nem sikerült. Nem engedték meg a felekezeti iskolák beszüntetését medeséri és énlaki egyh. községeinknek, ellenben fölhatalmaztuk és utasítottuk az énlaki és dombói egyh. községeket, hogy szervezzenek egy második (nő) tanítói állást. Énlakára a nőtanító már be is állíttatott és fizetését a közokt. kormány 400 frtban utalványozni méltóztatott. Ádámoson az államosítás megtörtént, tanítónk átvétetett, a szerződés kiállítása most van tárgyalás alatt. Ujabbán államsegélyt nyertek tanítóink közül a szabédi II. tanító 235 frt 58 krt, a szentmihályi újabb segélyt 176 frtot, Mészközn Kászoni János kíségítésért 48 frt 33 kr. Medesérrre a volt tanítónak pótlék 71 frt. Énlakára nőtanítónak 400 frt és Buzaházára 310 frt.

Azon lelkész afiai közül, kik a népiskolában rendes tanítást végeztek, államsegélyt nyert a haranglábi 259 frtot.

Belső ember afiai fizetése általában elég pontosan befolyt, de egynehány helyen az esperesi vizsgálószték s egy-két esetben a polgári hatóság közbelépése vált szükségessé. E. K. Tanácsunk is megadta az utasítást és az intést a körülmények szerént.

Csokfalván kepe megváltási alap érdekében magtár alapítatott; Kaálban a zabkepe nek egy néhány szegény tag elengedését kérte, de E. K. Tanács erre nem talált megfelelő alapot s e miatt nem engedélyezte.

A Regale ügy csaknem teljesen elintéztetett az udvarhelykörben s arról köri Esperes afia megtette jelentését. Az egyházközségek regale alapjairól mellékeljük a kimutatást.

Nyugdíjügyben általában csak folyó ügyekkel foglalkozott E. K. Tanácsunk.

Fegyelmi ügyben csokfalvi volt lelkész Fekete József afia ellen indított eljárás beszünttetett, a pipei volt tanító fegyelmi ügye fellebezés következtében a Mélt. és Főt. E. Fő-Tanács előtt áll.

Mészköi egyháznak fölfüggesztett önkormányzata annyiban visszaállíttatott, hogy a kiküldött biztosok Esperes afiával egyetértve egy igazgatóságot szerveztek a hivekből.

Pert folytat a csokfalvi egyház. (57) Lőrinczi Dénes ellen a kedei patronatus miatt. Tarcsafalván a havaspert a bíróság egyházközségünk javára döntötte. Szentmihályon az egyhközség a temető-pert megnyerte.

A b. e. Raffaj Károly hagyatékát Raffaj Teréz megtámadván, jelenleg a tanukihallgatás van folyamatban. A b. e. Báró Orbán Balázs

hagyatéka elleni perben Egyházunk részéről megbizott ügyvéd Pálffy Ferencz elhalván helyébe megbizta E. K. Tanácsunk Dr. Kovács Mór székely-udvarhelyi ügyvédet.

Az alapítványi jószágok igazgatójává megválasztott Albert Dénes afia lemondván a ladamosi haszonbérletről ezen jószág házi kezelésre Alamorhoz csatoltatott. Az alamori kastélyon oly nagy mérvű repedések állottak elő, hogy a különben is nem jövedelmező épület lebontását meghatároztuk.

A b. e. Derzsi János féle m.-vásárhelyi ház megromlott, mennyezete megjavítására 800—1000 frtig fölhatalmazást adtunk. A földmívelési minister ur ő nm. folyamodásunkra méltóztatott 25.000 drb. akácza csemetét ajándékozni, melyeket az alamori jószág körül fölhasználtunk és hasonló kegyességet jövőre is kértünk.

A b. e. Derzsi János által az EMKE. nek ajándékozott 10.000 frtot más alapoktól vett kölcsönökkel visszafizettük.

Kolozsvárt tivoli utcza sarkán levő régi házat kibővitve ujra építettük egyelőre bérháznak. Került 11.706 frtba. Ezen beruházásai az 5%-nál több az épület jövedelme.

A tordai iskolának megengedtük, hogy az iskola haszonbéréből gyűlt pénzből 4000 frttal tanári lakást építtessen.

A kereszturi iskolát illető Bedő Sándor-féle hagyaték 1075 frtban kifizettetett, melyből tőke 1000 frt. Siménfalvi Elekes József afia 20 drb 50—50 frtos udvarhelymegyei takarékpénztári részvényt hagyományozott $\frac{1}{3}$ részben a siménfalvi egyháznak, $\frac{2}{3}$ részben neje halála esetére a sz. kereszturi iskolának. E részvények múlt évi osztaléka 14% volt.

A kolozsvári gymnasiumi tanárok a kebli tanári nyugdíjintézetből kilépvén, részükre az alaphól kifizettük a tőkét és kamatját, összesen 3265 frt 96 kr. A vallásközönség fizetett érettük az állami nyugdíj intézetbe 570 frtot s 1898-tól kezdve fizetni fog 610 frtot, miután négy tanárnak a korpótlékja is számításba vétetett.

A kereszturi iskola tanáraiért a nyugdíjintézetből kifizettetett 1446 frt 30 kr. A vallásközönség mint iskolafentartó fizetett 771 frt 32 krt.

A theologiai és az állami nyugdíjintézetbe föl nem vett tanárok nyugdíjügyének rendezése valamint több más fontos tárgy külön fölterjesztés alakjában a Mélt. és Főt. E. Főtanács előtt állván jelentésünket ezzel befejezzük és tudomásul vételét tisztelettel kérjük.

3. Tanügyi jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács! E. K. Tanácsunk a lefolyt év tanügyi állapotáról tiszteletteljes jelentését a következőkben teszi meg.

Tanügyi jelentésünket azzal a nagy veszteséggel kezdjük meg, mely dr. Brassai Sámuel, európai hirneves tudósnek f. évi június hó 24-én történt halálával, főiskolánkat és nevelés ügyünköt érte.

Ez év, márczius 2-án volt épen 60 éve, mikor kolozsvári főgymnasiumunknál, tanári székébe beigtatták. E. K. Tanácsunk kiváló örömmel ragadta meg a ritka alkalmat, hogy azt jegyzőkönyvileg megörökítse, kifejezve a feletti örömét, hogy az isteni gondviselés érdemekben gazdag életét hosszúra nyujtsa. Egyttal megbizta a Főtisztelendő Püspök urat, hogy üdvözetét egy küldöttség által adja át. Ez alkalommal nem gondoltuk, hogy oly hamar elveszítjük a tudományok Nestorát. A megboldogult, mint tanár és isk. felügyelő gondnok 60 év alatt, oly hasznos szolgálatokat tett főiskolánknak a nevelés terén, hogy neve örökre emlékezetben fog élni; mert egyik nemzedék, dicsekedve fogja átadni a másiknak. Legyen áldott emlékezte!!!

Kolozsvári főiskolánknál, a tanári karban a következő változások történtek. Ugyanis, Sárdi Sámuel h. tanárnak, ki jeles és szorgalmas tagja volt tanári karunknak, folyó évi aug. 2-án történt halálával üresedésbe jött német,- latin,- magyar nyelvi tanszékre Pálfi Márton végzett tanárjelöltet nevezte ki ideiglenes minőségbe az 1897/8-ik tanévre 800 frt. évi fizetéssel, Domonkos Károly h. tanár máj. 31-én 29869. ministeri sz. a. kineveztetvén a szamos-újvári állami főgymnasiumhoz rendes tanárnak, helyébe a mennyiségtan-; természettudományi tanszékre pályázat útján Kaufmann Györgyöt, ki a szakvizsgálatot kitünő eredménnyel tette le, nevezte ki az E. K. Tanács az 1897/8-ik tanévre ideiglenes minőségbe 800 frt évi fizetéssel.

Gálf Lőrincz h. tanár a helybeli Ferencz-József tud. egyetemen tanári oklevelet nyert. A papnevelő intézet és elemi iskola új szervezeti, és fegyelmi szabályzattal láttattak el. A papnevelő intézet a hasonrangu intézetek mintájára rendeztetett be, s a helybeli tud. egyetemmel kapcsolatba hozatott.

Az elemi iskola szervezetében is lényeges változás történt, a meny nyiben a tanulmányi ügyek vezetésére tanvezetőt nyert. Az E. K. Tanács ez állásra Ulár Pál főgymn. r. tanárt nevezte ki.

Főtiszt. Ferencz József Püspök úr a hittani intézetet több alkalommal meglátogatta, egyszintén a gymnasiumban is a vizsgálatokon megjelent. Kozma Ferencz és Fekete Gábor isk. f. gondnokok szintén megjelentek a vizsgálatokon.

Koncz Elek tank. főigazgató úr főiskolánkat, valamint a sz. kereszturi gymnasiumot meglátogatta, s tapasztalt észrevételeit a tanári karok értekezletein jóindulatilag megtette.

Vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister ur ő Nagyméltósága az évi állandó segélyt az 1897. évre 11,000 frtra emelte.

A főgymnasium építése ügyét illetőleg az E. K. Tanács az új épület helyét és annak tervét általánosságban elfogadván, megállapítván, oly értelemben, hogy abban az internátus is elhelyezhető legyen, jelenleg a részletes terv elkészítésével foglalkozik Pákei főmérnök afia. Ez építés költségeit illetőleg teljes tájékozottság nem volt szereshető a részletes terv elkészítése előtt. Azonban örömmel jelenthető, hogy V. K. M. úr ő nagyméltósága 1897. évi május 14-éről 25659. sz. a. felhatalmazást adott a vallásközönségnek, hogy 120,000 frt építési

segélyt, melyből 15,000 frt. már folyósítottatott, s így tehát 105 ezer frt. törlesztési kölcsönt vehessen fel valamely hazai pénzintézetnél. A törlesztési annuitások fizetésére az állam kincstár vállalkozik, ezzel szemben a vallásközönség 15 éven át évi 3,000 frt visszafizetésre köteleztetik, melynek visszatérítése után is 80,000 frt. építési segélyt fog élvezni vallásközönségünk. A kölcsönfelvétele iránt tájékozást szerezni a pénzintézeteknél lépések tétettek.

A. E. Főtanácsnak 62—896. sz. felhatalmazása alapján a tordai iskolának az állammal 1878-ban kötött szerződése 5 évre megújítás alatt áll, a mi a tárgysorozat rendjén elé fog terjesztetni. A szt.-kereszturi gymnasiumhoz Csiki István okleveles rajztanárt az 1897—98-ik tanévre, ideiglenes minőségben kinevezte. A kolozsvári főiskolánknál, mint a megelőző években, úgy a jelen iskolai évben is Br. Petrichewich-Horváth Kálmán áldozatkész főgondnokunk és nevelés ügyünk lelkes pártfogója 150 frtot tüzött ki jeles tanulók jutalmazására. Az 1879—80-ik isk. évtől kezdve, adományai 1815 frtot tesznek ki, a miért E. K. Tanácsunk a mltsz. Báró főgondnok úrnak köszönetét írásban kifejezte s egyuttal ez adományokról a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr ő nagyméltóságát is értesítette. Kővári László isk. felügyelő gondnok afia, ez évben is 4 tanulót segítkezett.

Egyebekről, valamint felső- közép- és összes népiskoláinkról részletes jelentés a tárgysorozat rendjén fog tétetni

III. Elintézett ügyek.

A főtanácsi gyűlés megnyiltával mindenekelőtt Daniel Gábor főgondnok indítványára hódoló és köszönő felirat küldése határozottatott ő felségéhez, a királyhoz ama legmagasabb elhatározásáért, hogy ezredéves történelmünk kiváló alakjai közül 10-nek Budapest fő- és székváros terein szobrokat állittat. A püspöki és közíg. jelentések felolvasása után a főtanács testületileg 10 óraker a templomba vonult, hol az emelkedett hangulatú istentiszteletnek bevezetését és kiegészítő részét a vegyes és női karok szép alkalmi éneke képezte. Az alkalmi beszédet Simó János s.-köröspataki lelkész tartotta, melylyel kiváló hatást ért el.

11 óraker a gyűlés folytatólagos megnyiltával bizottságok küldettek ki az ügymenet különböző ágainak, valamint a gazdasági és pénztári számadások, jövő évi költségvetések megvizsgálására. Ezután megválasztattak a II-od foku fegyelmi bíróságba rendes tagokul: Gál Jenő, Mikó Imre világi részről; Boros György, Mózes András egyh. részről. Ezután részletes jelentés tétetett Brassai Sámuel haláláról és végrendeletéről. A főtanács megnyugvással vette tádomásul az E. K. T. eljárását úgy a diszes temetésre, mint a végrendelet ügyében tett intézkedésekre nézve. Jelenti ezután az E. K. T. hogy Székely Miklós törvényszéki bíró a torda-aranyosi körben, Csongvai Lajos ügyvéd a marosi körben, Gálfy Kálmán szolgabíró és dr. Deme-

ter Lőrincz a sz.-kereszturi egyházkörben felügyelő gondnokokká választottak, kik közül Székely M. jelenlétén, az esküt leteszi, a többiek felesketése az illető egyházkörökre bízott. A br. Baldási alapítványt kezelő bizottságba vallásközönségünk részéről újabb 3 évre megválasztottak: Ferencz József püspök és Bedő Albert ny. államtitkár; póttagnak Gál Jenő táblalabíró. Marosköri jegyzőnek megválasztván az illető egyház kör által Ürmösi Kálmán szt-gericzei lelkész, torda-aranyosköri jegyzőnek Létai Domokos sinfalvi lelkész, a választásokat a főtanács megerősíti. Boros Sándor ig. tanárt a főtanács újabb 2 évre a belső emberi nyugdíjintézet pénztárnokának ismét megválasztja.

Albert János tordai pap és tanár kérése felolvastván, őt a főtanács 52 évi hűséges és kitünő szolgálatának elismerése mellett nyugalomba bocsátja, megszavazván részére együttesen 360 frt nyugdíjat és évjáradékot. Az E. K. T. jelentése folytán a főtanács örömmel és hálással veszi tudomásul hogy id. Daniel Gábor főgondnok és a többi Daniel-utódok a boldogemlékü Daniel Elek által tett 1000 frt alapítványnak pótlására, mely régen elévült, 750 frt alapítványt tettek készpénzben, mely remélhetőleg az illető többi utódok által 1000 frtra fog kiegészítettetni. Sipos Gábor kolozsvári ügyvéd 50 frtos alapítványa is egy főgimn. tanuló részére örvendetes tudomásul vétetett.

Az 1886-ik évben végzett osztálytársak részéről „*Milleniumi találkozók alapja*“ czímen szintén 175 frt alapítványt lett bejelentve a főgimn. részére, mit a főtanács köszönettel vett tudomásul. A püspök jelentése szerint a „*Millennáris egyházi alap*“ még csak 1544 frtra emelkedett, de remélhető, hogy ez összeg csak magvát és esiráját képezi annak a nagyobb összegű alapnak, melyhez minden unitárius embernek hozzá járulni szent kötelessége, már csak azért is, mert szeretett püspökünk csak e reményben volt rábirható arra, hogy ez ügyet tartsa továbbra is keze között. Hogy hiveink adakozási buzgósága föl fog lendülni, annak biztos jelét észrevehettük már a főtanács gyűlés alkalmával történt pár szép összegű adakozásból. Az első napi tárgysorozat ezzel ki lévén merítve, 2 órakor a főtanács tagjai a püspöki ebédre gyűltek, mely vidám hangulatban lelkes felköszöntők elhangzása mellett d. 5. óráig tartott. Ekkor kezdetét vette a bizottságok működése, mely több órán át tartott megfelelő érdeklődés mellett.

A második napon tartott ülés tárgysorozatából a következő ügyeket említjük fel. A szentgericzei ekkleziásának engedély adatott arra, hogy a kántori képét évi 150 frtért megváltsa. Benezédi Gergely közpénztárnok összes számadása az 1896. évről helyesnek találtatván, őt a főtanács jegyzőkönyvileg legnagyobb elismerésben részesíti. A tordai és kereszturi iskolák, valamint a belső emberek nyugdíjintézetének számadásai is helyeseknek találtattak a kiküldött bizottságok által, miért a főtanács Derzsi Károly, Gombos Sámuel és Boros Sándor pénztárnokoknak elismeréssel adózik.

Az alamori, pusztaszentmiklósi, bányabükki gazdaságok 1896 évi számadásait szintén elfogadásra ajánlotta a br. P. Horváth Kálmán főgondnok elnöklete alatt kiküldött bizottság. A biz. ajánlatára a

főtanács Albert Dénes jószágigazgatónak a gazdaságok fejlesztésében tanusított odaadó munkásságáért, továbbá Molnár Sándor, Benczédi Gergely és Benkő Mihály jószágfelügyelőknek, valamint Gyulay Árpád, Mózes András és Orbók Ferencz számvevőknek lelkiismeretes eljárásukért hálás köszönetet szavazott.

A theol. tanároknak fizetése az E. K. Tanács ajánlatára 1200 frtra emeltetett az 1898. évtől kezdődőleg, tekintettel arra, hogy a gimn. tanárok ez emelkedést már 1897-re megkapták az államsegélyből. A sz.-kereszturi tanárok fizetésének emelése az E. K. T. előterjesztése szerint a legjobb akarat mellett sem volt beilleszthető az 1898. évi költségvetés keretébe.

A második napon a főtanács tagjait br. P. Horváth Kálmán főgondnok hívta meg ebédre a központi szálló emeleti disz-termébe, mely ép oly emelkedett hangulatban folyt le mint az előző napi püspöki ebéd. Szebbnél szebb felköszöntők hangzottak el e napon is az egyház és társadalom azon előkelő tagjaiért, kiknek buzgósága az unitárius egyházat a művelődés és anyagi gyarapodás útján évről egy-egy lépéssel elébb vezeti.

D. u. 4 órakor az ülés folytatódván, kezdetét vette a vallásközönség, belső emberek nyugdíjintézete, a kolozsvári, kereszturi és tordai iskolák költségvetéseinek tárgyalása, melyek mind oly értelemben fogadtattak el, a mint az E. K. T. előterjesztette, csupán a kolozsvári főgimn. költségvetése emelkedett 500 frttal, miután Gálfi Lőrincz h. tanár a jelen főtanácson rendes tanárrá választatván, fizetése ez összeggel megszaporodott. A gazdaságok vezetésére szolgáló szabályzatot az E. K. T. a főtanács mult évi megbízása folytán elkészítvén, az most a kiküldött bizottság jelentése alapján elfogadtatott. Az adós egyházközségekkel szemben kimondatott hogy tartozásaikat a vallásközönséggel szemben $\frac{2}{3}$ -os kulcs szerint törleszthetik.

Harmadik napon a különböző jelentések meghallgatása vette leginkább igénybe a főtanács idejét. A segélykiosztó bizottság jelentése alapján tetemes összegű segélyt osztott ki a főtanács a szegényebb egyházközségek és belső emberek között. A segélyek forrását képezte az államsegélyen kívül, mely 1897-ben 15250 frtot tett, a br. Baldácsy-alap, Dávid Ferencz-alap és Kovács Dénes-alap. A felsőbb iskolákról és a népoktatásügyről szóló jelentés kiváló érdeklődés tárgyát képezte; sajnos, hogy az egyes egyházkörök tanügyi bizottságai — a hallott felszólalások szerint — nem elég éberek, főleg a vallás tanítás ellenőrzése körül. Az E. K. T.-nak e baj orvoslása figyelmébe ajánltatott. A vasárnapi oktatás is a legtöbb helyen hiányos.

Az E. K. T. azon jelentése, hogy a kormány a sz.-kereszturi gimnasiumot addig nem segíyezi, míg a kolozsvári főgimnasium újraépítése és teljes felszerelése nincs befejezve: sajnosan vétetett tudomásul. Az E. K. T.-nak a kormánynyal a tordai iskola ügyében a régi szerződésnek 5 évre terjedő megújítása szintén tudomásul vétetett.

Jóváhagyó és igen örvendetes tudomásul szolgált a főtanácsnak

az E. K. T. azon intézkedése is, mit a theol. akadémia újjászervezése érdekében tett s egyuttal Boros Györgyöt dekánnak a jövő évre is megválasztotta.

A közigazgatási hatóságok újraszervezésének ügyét a főtanács kiadta a püspök elnöklete alatt egy bizottságnak oly utasítással, hogy munkálatát az E. K. T.-hoz terjessze be, hogy esetleg ezen ügy egy rendkívüli főtanácsi ülésben tárgyalható legyen.

Végezetül az illető bizottságok megtévéen jelentéseiket a közigazgatási, tanügyi és pénzügyi jegyzőkönyvek megvizsgálásáról, a főtanács elismerését és köszönetét fejezte ki Boros György, Kovács János és Mózes András jegyzőknek ügybuzgó működésükért. Ezzel a három napon át tartott tárgyalások véget értek. Kelemen Albert esperes a nagy munkára buzgó imájában Isten áldását kérve, a gyűlés szétszlott, éljenezve az elnökséget.

. . . N.

Régi adományok a m.-sztkirályi ekklezsia számára.

Egy fakult nyolczedbrétü papirlapon következő följegyzést találtam:

„A. 1739. Conferalt az M. Sz. Királyi Unitaria Ecelesiának Tholdalaghi Gábor Uram egy ezüst, aranyas, virághos pohárt“.

„Ismet. A. 1743. Szabó Lajos Uram conferalt egy arannyal varrot potyolat keszkenőt, melyre vagyon varrva 8 virágh, négye nagy, négye kicsin“.

Közli: KANYARÓ F.